

AKO MOŽNO ÚSPEŠNE PREKONAŤ ÚSKALIA DABINGOVEJ ÚPRAVY?

Zuzana Šplhová

Zuzana Šplhová v roku 2016 skončila štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo v kombinácii anglický a španielsky jazyk a absolvovala jeden semester na univerzite vo Valladolide v Španielsku. Po škole využila príležitosť pracovať na slovenskom predsedníctve v Rade EÚ a sprevádzala španielskych ministrov a štátnych tajomníkov počas návštevy Bratislavy. V súčasnosti sa venuje prekladu titulkov, sprievodcovskému tlmočeniu a rôznym typom prekladu.

ÚVOD

Príspevok pochádza z diplomovej práce, v ktorej sme zhrnuli zásady dabingového prekladu a dabingovej úpravy. Na nasledujúcich stranách porovnávame pôvodné znenie audiovizuálneho diela *Včera v noci (Last Night, 2010)* s preloženou a upravenou dialógovou listinou, ktorú nám poskytla skúsená dabingová prekladateľka a úpravkyňa Miroslava Brezovská. Preloženie a upravenú dialógovú listinu sme tiež porovnali s výsledným slovenským znením, aby sme zistili, ako do prekladu zasahujú ostatní tvorcovia slovenského znenia.

1 DABINGOVÝ PREKLAD DIALÓGOV

Dabingový prekladateľ je tvorca nového jazykového znenia. Vzhľadom na mnoho spoločných znakov audiovizuálneho prekladu (ďalej AVP) s prekladom umeleckým sa pri ňom využívajú rovnaké postupy ako pri preklade umeleckého diela.

Gregor Makarian aplikoval na dabingový preklad tri fázy prekladateľského procesu z Levého *Umění překlada (1963)*: pochopenie, interpretácia a preštylizovanie (2005, s. 49).

Ako prvé by si mal prekladateľ dané audiovizuálne dielo (ďalej AVD) pozrieť a už pri prvom sledovaní premýšľať nad prekladateľskou koncepciou. Po zhliadnutí by mala nasledovať interpretačná fáza, AVD by mal prekladateľ zaradiť do žánru, určiť si jeho hlavnú myšlienku, analyzovať dej a konanie postáv a dešifrovať prostredie a obdobie, v ktorom sa dej vyvíja. „*Prekladateľovou voľbou teda už nie je len vhodná lingvistická náhrada, ale aj vhodná interpretácia daného javu a jeho významu v danom kontexte a v kontexte cieľovej kultúry*“ (Ostrihoňová, 2014, s. 91).

V neposlednom rade by sa mal audiovizuálny prekladateľ zamyslieť, pre koho je AVD určené: „*Prekladateľ v dabingu musí byť schopný tzv. bikultúrneho pohľadu na audiovizuálne dielo a jeho obsah. Mal by byť schopný analyzovať a správne odhadnúť zámer diela a zároveň aj očakávania a mieru porozumenia, s ktorou môže počítať u cieľového diváka*“ (ibid., s. 90). Prekladateľ by teda nemal len správne interpretovať a chápať AVD, ale mal by byť schopný odhadnúť, do akej miery budú prvky AVD známe a pochopiteľné pre diváka.

Vďaka interpretácii diela vie dabingový prekladateľ zvoliť štýl a jazykový register, vie sa lepšie vcítiť do reči postáv a adekvátne ich repliky preniesť do cieľového jazyka.

Na tvorbe slovenského znenia spolupracujú viacerí odborníci, a teda nadobované dielo je výsledkom ich kolektívnej práce. Od kvality práce dabingového prekladateľa a dabingového úpravcu závisí, do akej miery budú do prekladu zasahovať ostatní tvorcovia slovenského znenia. Preklad dialógovej listiny totiž nie je konečným dielom a slúži pre ostatných tvorcov slovenského znenia iba ako východiskový bod (Makarjian, 2005, s. 49). Po prekladateľovi zasahuje do prekladu úpravca a po ňom dramaturg, prípadne aj režisér či samotní dabingoví herci počas nahrávky. Prekladateľ pri preklade dialógov pracuje s dialógovou listinou a s kópiou AVD a usiluje sa o adekvátny prenos pôvodnej komunikácie. Dialógová listina obsahuje jazykovú časť sémantickej informácie AVD (Bednárová-Kenížová, 1983, s. 242). Napriek tomu, že dabingový prekladateľ sa pri prenose jazykovej zložky opiera hlavne o dialógovú listinu, zároveň pracuje so zvukom a s obrazom AVD, a má teda k dispozícii dva originály. Dialógová listina obsahuje iba jazykovú zložku originálu, preto prekladateľ musí pozorne vnímať aj obrazovú a zvukovú zložku, aby do prekladu vedel adekvátne preniesť emócie (hnev, radosť, smútok), ktoré podfarbujú repliky postáv alebo iné odtiene (irónia).

Ako sme uviedli, dabingový preklad a dabingová úprava sú dve rozdielne činnosti. Prekladateľovou úlohou by mal byť prenos jazykovej zložky z východiskového do cieľového jazyka. Úpravca nemusí dokonale poznať východiskový jazyk, vyžaduje sa však od neho dokonalá znalosť všetkých vrstiev slovenského jazyka, cit pre jazyk a najmä tvorivosť. Dabingový prekladateľ má iné postavenie aj z pohľadu zákona. Tvorí dielo, ktoré je chránené autorským zákonom, kým úpravca takéto postavenie nemá.

2 DABINGOVÁ ÚPRAVA DIALÓGOVEJ LISTINY

Na úroveň nadabovaného diela do veľkej miery vplyva dabingová úprava (Walló, 1987, s. 11). Dabingový úpravca vkladá hercom do úst repliky v cieľovom jazyku, pričom musí zachovať ich funkciu, štýl a rytmus, a snaží sa dosiahnuť synchronizáciu s artikulačnými pohybmi pier hercov. Nesnaží sa dosiahnuť absolútnu synchronizáciu, lebo to ani nie je úplne možné. Čaro AVP je práve v možnosti poskytnúť divákovi filmu rovnaký dojem a zážitok, aký mali diváci, ktorý ho sledovali v pôvodnom znení.

Dabingovú úpravu dialógovej listiny vykonáva buď dabingový úpravca, ktorý mení preklad dialógovej listiny preloženej prekladateľom, alebo úpravu robí samotný prekladateľ. Druhý prípad je v súčasnosti oveľa bežnejší. Prekladateľ-úpravca vtedy vykonáva obidve činnosti súčasne, respektíve už pri preklade volí také riešenia, aby dosiahol synchronizáciu s originálom, a to tak, že sa snaží zachovať tri dôležité zložky: rytmus, hláskovú schému a dĺžku repliky (Kozáková, 2013, s. 55).

Rytmus jazyka je niečo ako jeho melódia. Prekladateľ by sa mal rytmom repliky nechať viesť. Okrem rytmu by si mal všímať aj ostatné suprasegmentálne javy: intonáciu, melódiu, prízvuk, dôraz, pauzy a tempo. Pauzy by mal preniesť aj do prekladu, ale nemali by pôsobiť umelo. Ako píše G. Makarian, dialóg by nemal zodpovedať originálu len dĺžkou repliky, ale aj rytmom, dôrazom a prízvukom postavy (2015, s. 54).

Pri synchronizácii dialógov si musíme všímať aj hláskovú schému, inými slovami treba dbať na kvalitatívnu úpravu. Pri kvalitatívnej úprave kladieme dôraz predovšetkým na hlásky, ktoré sa produkujú pohybom pier, výrazné labiály (pernoperné /bilabiálne/ spoluhlásky: p, b, m a pernozubné: f, w, v), alebo sa pri nich výrazne otvoria ústa, výrazné vokály (a, o). Tieto hlásky O. Walló nazýva **nezameniteľné komponenty** (1987, s. 14). Hlásky, pri vyslovovaní ktorých sa pier nehýbu a ich artikulácia vyzerá z pohľadu pohybu pier rovnako, naopak, nazýva **neutrálne komponenty** (ibid.). Tieto pri kvalitatívnej úprave nie sú dôležité, netreba ich teda nahrádzať rovnakými hláskami.

Dabingový úpravca by sa mal usilovať aj o zachovanie dĺžky repliky, teda o tzv. kvantitatívnu úpravu, aby dabingový herec neskončil repliku skôr alebo neskôr ako herec v pôvodnom znení. Úpravca by sa nemal orientovať podľa počtu slabík v replike, ale podľa dĺžky repliky vyslovene hercom. Pri úprave dialógovej listiny môže v určitých prípadoch úpravca uviesť slová navyše kurzívou v zátvorke (napríklad *takmer, určite, to*). Ich prídanie alebo odstránenie nemení význam vety a môžu byť nápomocné, ak má dabingový herec rýchlejšie alebo pomalšie tempo reči ako pôvodný herec v originálnom jazykovom znení. Úpravcovou úlohou je nájsť kompromis medzi spomínanými zložkami úpravy dialógov a ich obsahom. Pri zachovaní

absolútnej hláskovej a rytmickej zhody dialógov by totiž mohlo dôjsť k obsahovej voľnosti (Walló, 1987, s. 14). Na druhej strane, ak sa sústreďíme na zachovanie obsahu pôvodnej repliky a zanedbáme kvalitatívnu a kvantitatívnu úpravu, nadabované dielo bude na diváka pôsobiť neprirodzene, prípadne ho môže až rušiť.

Podstatnou časťou úpravovej práce je zapísanie skratiek a značiek pre režiséra a dabingových hercov. Na začiatku novej scény obyčajne uvádza, či sa odohráva v interiéri (INT) alebo v exteriéri (EXT) a zapíše sa čas, v ktorom sa scéna začína. Preložené repliky píše v pravom stĺpci vedľa mena postavy a zaznačí, či sa herec pri vyslovení repliky nachádza v obraze (vo) alebo mimo obrazu (mo). V dialógovej listine tiež podľa originálu vyznačí pauzy: krátka pauza (-), dlhšia pauza (..) a dlhá pauza (...). Je veľmi dôležité, aby dôkladne zaznačil akustické neverbálne prvky ako pazvuky, smiech, vzdychy, mľaskanie, plač, teda všetko, čo herci vydávajú ústami. Ostatné akustické prvky sa nachádzajú na medzinárodnom páse (hudba, zvukové efekty, ruchy a i.).

3 KRITICKÁ ANALÝZA PREKLADATEĽSKÝCH RIEŠENÍ

V tejto kapitole prejdeme ku kritickej analýze prekladu dialógovej listiny. K dispozícii sme mali audiovizuálne dielo v pôvodnom (anglickom) znení, prepis pôvodnej (anglickej) dialógovej listiny a dabingová prekladateľka a úpravkyňa Miroslava Brezovská nám poskytla preloženú a upravenú dialógovú listinu v takej forme, v akej ju poslala vysielateľovi.

3.1 Časové obmedzenie

Špecifikom audiovizuálneho prekladu je časové obmedzenie. Pri preklade a úprave titulkov ide o počet sekúnd, počas ktorých môže byť titulok zobrazený. Pri dabingovom preklade a dabingovej úprave dialógovej listiny ide o dĺžku repliky v originálnom znení.

Anglický jazyk je prevažne analytický a vyznačuje sa krátkymi, jednoslabičnými slovami, čo môže pri dabingovej úprave z angličtiny do slovenčiny spôsobovať problémy. Pre časové obmedzenie môže byť niekedy ťažké preniesť všetky informácie z repliky v anglickom jazyku do slovenčiny. Ak sa postava nachádza v obraze, resp. divák vidí artikulačné pohyby pier herca, preložená replika musí byť nielen rovnako dlhá ako vo východiskovom jazyku, ale musí sa s originálnou zhodovať aj kvalitatívne. Nehľadí sa na počet slov, ale na čas, za ktorý herec repliku vysloví. Hoci je replika v anglickom jazyku krátka, môže obsahovať viacero informácií. Uvádzame niekoľko príkladov z dialógovej listiny a prekladateľkine riešenia:

O: *You haven't got to **the hard bit** yet.*

P: *K **tomu ťažkému** ste sa nedostali.*

O: *And anyway, it's not about the amount of time, it's about the **when** of time, and our **when** included college.*

P: *A vôbec, nejde o to, ako dlho sme sa poznali, ale že sme sa spoznali už na vysokej.*

Kladnou stránkou prekladateľkinho riešenia je prirodzenosť repliky. Vo výslednom znení by nemalo odznieť nič, čo by na diváka pôsobilo rušivo. Slovenské znenie musí pôsobiť prirodzene až do takej miery, že si divák neuvedomuje, že film pozerá s dabingom. Bohužiaľ, v tomto riešení nie je zachovaná slovná hra s výrazom „when“ a v preklade nastáva individuálny posun. Prekladateľka sa asi nechcela doslovne pridržať anglického originálu po lexikálnej stránke a rozhodla sa repliku preložiť voľnejšie. Zachovanie opakovania slova „kedy“ by mohlo pôsobiť kostrbato. Napriek tomu ponúkame vlastné riešenia s opakovaním slova „when“:

N1: *Nejde o to, ako dlho, ale „**kedy**“. A naše „**kedy**“ bolo ešte na vysokej.*

N2: *A vôbec, nie je dôležité „**koľko**“, ale „**kedy**“ a naše „**kedy**“ bolo ešte na vysokej.*

Dabingová herečka by však musela zdôrazniť slová v úvodzovkách, čo by sa mohlo odraziť na synchronizácii.

Prekladateľka sa pri úprave musela podriadiť dĺžke repliky aj pri výraze „on-and-off“. Výraz sa používa na opis nestáleho vzťahu, keď sa partneri stále rozchádzajú a schádzajú. Do slovenčiny ho preniesla ako „raz tak, raz tak“, čím zachovala celú informáciu o charaktere ich vzťahu, hoci si divák môže domyslieť, že išlo o nestály vzťah.

O: *We were more on-and-off.*

P: *Skôr to bolo... Raz tak, raz tak.*

Tento príklad dobre ilustruje problémy, s akými sa dá stretnúť pri prekladaní audiovizuálnych diel z angličtiny. Ak by prekladateľka nebola obmedzená dĺžkou repliky alebo ak by neprekladala audiovizuálne dielo, mohla by zvoliť presnejší opis ich vzťahu, ktorý by divákovi napovedal viac, napríklad:

N1: *Neklapalo to.*

N2: *Stále sme sa rozchádzali a schádzali.*

N3: *Nebol to veľmi stály vzťah.*

N4: *Nebolo to nič vážne.*

Hoci oceňujeme šikovné riešenie, ktoré má rovnakú dĺžku ako replika v origináli, v preklade nám chýba lepšie priblíženie charakteru ich vzťahu. Ani nám sa však nepodarilo nájsť vhodné riešenie, ktoré by vyhovovalo dĺžke pôvodnej repliky.

Za veľmi dobré riešenie považujeme nasledujúcu ukážku. Opäť ide o jednoslovné a krátke vety, ale prekladateľke sa ich podarilo preložiť tak, aby mala slovenská replika približne rovnakú dĺžku ako v pôvodnom znení. Zároveň ju neochudobnila o význam, adekvátne ju preniesla do cieľového jazyka a pôsobí prirodzene:

O: Alex: *So, remind me why it didn't work.*

Joanna: *Geography.*

Alex: *People live between two cities.*

Joanna: *And timing.*

P: Alex: *Pripomeň mi, prečo to nevyšlo.*

Joanna: *Vzdialenosť.*

Alex: *Ludia majú vzťahy na dialku.*

Joanna: *Zlý tajming.*

V tej istej ukážke vidíme, že prekladateľka si v preklade dovoľila použiť aj anglicizmus, teda ponechala výraz „timing“ aj v preklade dialógovej listiny. Slovo „timing“ sa nenachádza v Krátkom slovníku slovenského jazyka, používa sa slangovo a je ťažké odhadnúť, či je zrozumiteľné pre bežného diváka. Dramaturg nenahradil „timing“ slovenským ekvivalentom a v dialógovej listine ho ponechal. Svedčí to o tom, že v súčasnosti sa televízie snažia, aby dabing odrážal každodennú reč ľudí a pôsobil prirodzene. Otázkou však ostáva, či pre diváka anglicizmus v audiovizuálnom diele so slovenským znením pôsobí prirodzene. V prípade textovej podoby prekladu sa vie čitateľ k textu vrátiť. V AVD však divák väčšinou počuje repliku len raz a ak anglicizmus nezachytí, môže mu význam uniknúť. Zároveň treba brať do úvahy, že film pozerá aj staršia generácia a diváci, ktorí cudzím výrazom nemusia rozumieť. Ponechanie anglicizmov môže byť nápomocné pri snahe o dosiahnutie synchronizácie s perami hercov s dabovaným textom, keďže artikulačné pohyby pri vyslovení sú rovnaké, resp. veľmi podobné. V tomto prípade však použitie anglicizmu nepredstavovalo jediný spôsob ako zosúladiť artikulačné pohyby pôvodného a dabingového herca. Prekladateľka mohla repliku preložiť a upraviť nasledovne:

N: Alex: *Pripomeň mi, prečo to nevyšlo.*

Joanna: *Vzdialenosť.*

Alex: *Ludia majú vzťahy na dialku.*

Joanna: *Načasovanie.*

Aj takto by sa dosiahla synchronizácia, keďže aj „*timing*“ aj *načasovanie* začínajú na slabiku s otvorenou samohláskou „a“.

V nasledujúcej ukážke chceme opäť poukázať na to, ako si prekladateľka poradila s úsporným vyjadrovaním v anglickom jazyku:

O: *I think you described her as „whatever.“*

P: *Povedal si, že „ujde“.*

Lexéma „*whatever*“ je sama o sebe ťažká na preklad, lebo veľmi závisí od kontextu a dá sa preložiť viacerými spôsobmi. V tomto prípade musela prekladateľka nájsť taký ekvivalent, ktorý by sa hodil na opis ženy a zároveň si zachoval hovorovosť.

V preklade dialógovej listiny sa nachádza viacero veľmi dobrých a zaujímavých riešení. Prekladateľka si na viacerých miestach dobre poradila s významovou skratkou a krátkymi vetami.

O: *It was before we were even us, you know?*

P: *To sme boli ešte nezrelí, nie?*

O: *He seems more whole on his own.*

P: *Viete, je to typ, ktorý je spokojný sám.*

V týchto príkladoch prekladateľka správne interpretovala zmysel repliky a ne nechala sa zhypnotizovať originálom. Výhradou by však mohol byť štylisticky nie veľmi zaujímavý jazyk. V pôvodných replikách sú použité netradičné konštrukcie a táto invencia zo strany scenáristov sa do prekladu dialógovej listiny nepreniesla.

Celkovo prekladateľka dobre vyriešila významové skratky v origináli a hoci pôsobia repliky voľnejšie a nepridržajú sa otrocky originálu, preklad je adekvátny a repliky prirodzené.

3.2 Reálie

Vzhľadom na časové obmedzenie, s ktorým sa musíme pri audiovizuálnom preklade popasovať, je preklad reálií a kultúrnych odlišností častým problémom. Veľakrát nie je možné reálie vysvetliť, opísať ani použiť substitúciu známym domácom prvkom, keďže preklad je naviazaný na obraz a naturalizácia nie je vždy vhodným (resp. možným) riešením.

Ak chceme nahradiť cudzí prvok prvkom, ktorý bude v cieľovej kultúre známy, ponúkajú sa nám tri možnosti. Hoci je kultúrna referencia vo východisko-

vom jazyku konkrétna, do prekladu dialógovej listiny vyberieme všeobecné pomenovanie, teda hyperonymum. Druhou možnosťou je použiť konkrétny prvok z cieľovej kultúry, ak je v origináli všeobecné pomenovanie. Tretím spôsobom je výber ekvivalentu v cieľovom jazyku na rovnakej úrovni ako vo východiskovom jazyku (Chiaro, 2009, s. 157). Prekladateľ pri preklade AVD nepracuje iba s dialógovou listinou, ale aj s obrazovou a zvukovou zložkou, ktorej je preklad podriadený. Musí preto brať do úvahy, či je cudzí prvok viditeľný na obraze alebo nie. Aj v prípade, že viditeľný nie je, musíme dbať na to, aby nahradenie cudzieho prvku domácim nepôsobilo neprirodzene. Znelo by zvlášť, ak by napríklad postava z amerického filmu odkazovala na slovenskú herečku známu iba u nás. Možným riešením môže byť nahradenie neznámeho prvku východiskovej kultúry známym prvkom východiskovej kultúry (napríklad neznáme miesto vo Veľkej Británii nahradíme známym miestom v tej istej krajine).

V audiovizuálnom diele *Včera v noci* sa veľa narážok na reálie a americkú kultúru nenachádza. Navyše, keďže sa na Slovensku premieta a vysielala mnoho filmov a seriálov z americkej produkcie, niektoré reálie a aspekty života v USA sú už divákovi známe. Napriek tomu uvádzame aspoň jeden príklad, pri ktorom sa prekladateľka pri preklade a úprave dialógov musela reáliami zaoberať:

- O:** *How far did we go before we remembered? About ten **blocks**.*
P: *Pamätáš, kedy nám to došlo? Po dvoch kilometroch.*

V slovníku anglického jazyka Merriam-Webster pod heslom „*block*“ nájdeme definíciu: „*an area of land surrounded by four streets in a city*“ (Merriam-Webster). V ukážke nie je presná vzdialenosť pre dej dôležitá a prekladateľka sa správne vyhla ponechaniu anglického slova „*block*“ a namiesto toho v replike vyjadrila vzdialenosť v kilometroch. Bohužiaľ, spomínaný výraz často počujeme v slovenskom dabingu preložený ako „blok“. Nie je to správny prístup, keďže „blok“ podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka nemá taký význam, aby sa ním dala vyjadriť vzdialenosť (Slovenské slovníky).

3.3 Výrazové zosilnenie

V preklade dialógovej listiny a aj vo výslednom slovenskom znení nájdeme expresívne slová. Zaujalo nás, že hoci pôvodné repliky obsahujú štylisticky neutrálna slová, prekladateľka sa rozhodla preniesť ich do slovenčiny expresívnejšie:

- O:** *Michael, **without the wine**, you'd be in a much **shittier** place.*
P: ***Bez chlastu** by to bolo ešte viac nahovno.*

O: *Does Andy have **anything to drink**?*

P: *Má tu Endy **nejaký chľast**?*

Expresívne slová prekladateľka pravdepodobne volila preto, že postavy obe repliky vyslovia v hneve a chcela tak azda prispôbiť preklad živému hovorenému jazyku. Naše tvrdenie podporuje aj skutočnosť, že dramaturg sa rozhodol dané výrazy ponechať aj vo výslednom znení. Napriek tomu si myslíme, že ide o individuálny posun a ponúkame preto vlastné riešenia:

N: *Majkl, **bez vína** by to bolo ešte viac nahovno.*

N: *Má tu Endy **nejaký alkohol**?*

Naše riešenie je vhodnejšie aj vzhľadom na artikulačné pohyby herečky, lebo aj „víno“ aj „*wine*“ začínajú na labiálnu hlásku.

Druhú repliku vyslovil Alex. V celej snímke nehovorí hrubo ani vulgárne, jedinou výnimku tvorí zvolanie „dočerta“ (originál: „*Aw, man!*“). Aj preto si myslíme, že na zachovanie charakteru jeho postavy by bolo vhodnejšie zvoliť neutrálny výraz „alkohol“.

3.4 Vulgarizmy

Vo filmoch a seriáloch nie je až také zriedkavé, že postavy sa vyjadrujú vulgárne. Pri preklade AVD treba k prekladu vulgarizmov pristupovať citlivo a vždy zvážiť, či je použitie nadávky vhodné alebo nie. Audiovizuálny preklad má aj v tejto otázke svoje špecifiká. AVD vysielané v televízii sa do programu zaraďujú podľa tzv. klasifikácie vekovej vhodnosti. Vo vysielaní nemôžu vulgarizmy zaznieť pred dvadsiatou druhou hodinou. Táto skutočnosť ovplyvňuje aj dabingový preklad. Keďže hlavný vysielací čas, teda čas, kedy televíziu pozerá najviac ľudí, začína o dvadsiatej hodine, film obsahujúci vulgarizmy by musel byť zaradený neskôr a stratil by tak istú časť publika. Film predstavuje pre vysielateľa komoditu, ktorá má generovať zisk. Tento zámer by však nemal obmedzovať tvorivosť prekladateľa a mal by nastať kompromis medzi umeleckým zámerom tvorivého tímu a snahou o komerčný úspech filmu vo vysielaní.

V otázke vulgarizmov zohráva dôležitú úlohu dramaturg. On by mal vedieť, kedy sa bude snímka vysieľať a pre akú vekovú kategóriu je vhodná. Môže do prekladu dialógovej listiny zasiahnuť a nahradiť vulgarizmy miernejším ekvivalentom.

V pôvodnom znení skúmaného diela sa nachádzajú iba dva vulgárne výrazy, ktoré sú však použité v rôznych kontextoch a slovných druhoch. Konkrétne ide o výraz „*fuck*“ (použitý trikrát) a „*shit*“ (použitý šesťkrát).

Pri preklade nadávok je mimoriadne dôležitá funkcia, akú zastávajú. Ako tvrdí Ján Vilikovský, úlohou prekladu „*nie je reprodukovat samotné jazykové prostriedky, ale funkciu, ktorá im pripadá v rámci vyššieho celku*“ (1984, s. 39).

V nasledujúcich riadkoch uvádzame, ako sa prekladateľka rozhodla preniesť tieto výrazy do cieľového jazyka a akú intenzitu vulgarizmov volila:

O: *What the fuck are you doing?*

P: *Doriti, čo tam robíš?*

O: *Fucking fantastic!*

P: *Kurva, to sú veci!*

O: *Fuck the vows.*

P: *Srať na sľuby.*

Na týchto riešeniach vidíme, ako rôznorodo sa dá tento anglický vulgarizmus preložiť. Vidíme aj rôzne stupne intenzity, čo hodnotíme veľmi pozitívne, lebo vulgarizmus musí plniť funkciu v danom kontexte. Najsilnejší vulgarizmus použila v druhom príklade, pravdepodobne preto, lebo ho vyslovil Michael a bol pri tom veľmi nahnevaný. Práve zachovanie charakterov postáv je pri AVP mimoriadne dôležité a oceňujeme preto, že repliky hlavnej ženskej postavy silné vulgarizmy neobsahujú.

Výhrady máme len pri preklade vety „*Fucking fantastic!*“ Zvolanie má ironický podtón, ktorý nie je do prekladu dostatočne prenesený. Prekladateľka uviedla aj alternatívny preklad repliky, konkrétne: „*Kurva, to je skvelé!*“ Toto riešenie považujeme za lepšie z hľadiska funkčnej ekvivalencie, lebo okrem expresívnosti je zachovaná aj irónia repliky.

V nasledujúcich riadkoch opäť vidíme, ako rôzne sa dá pristupovať k prekladu toho istého vulgarizmu:

O: *Shit! (2x)*

P1: *Doriti!*

P2: *Na hovno.*

O: *There is **no bullshit** between us.*

P: *Nemáme **žiadne problémy**.*

O: *And I love faith and loyalty and **all that shit**.*

P: *A mám rada vernosť a úprimnosť **a to všetko**.*

Okrem pestrosti lexiky opäť vidíme aj rôzne stupne hrubosti vulgarizmu, nielen podľa toho, ktorá postava ich vyslovila, ale aj podľa kontextu. V prvom aj treťom prípade ide o Joannu, ale zatiaľ čo v prvom prípade bola nahnevaná, v tom ďalšom scenárista použil výraz „shit“ s iným funkčným zámerom a podľa toho k tomu prekladateľka pristupovala.

Pri preklade vulgarizmov je dôležité vnímať kontext repliky, jej funkciu a rôzne odtiene (hnev, irónia). Prekladateľ má mnoho možností ako nadávku preložiť. Dôležitá je preto správna interpretácia AVD, schopnosť prekladateľa vnímať text aj jeho odtiene a tvorivosť pri hľadaní vhodného výrazu v slovenčine (Beňuška, 2014, s. 145).

3.5 Významový posun

Keďže dialógovú listinu prekladala skúsená dabingová prekladateľka, v analýze prekladu sme našli len niekoľko prípadov, kedy nastal významový posun.

Významový posun nastal aj v dialógu, v ktorom Joanna hovorí Alexovi o svojom vzťahu:

O: *I always think about you when **things aren't going well**.*

P: *Vždy na teba myslím, **keď je mi zle**.*

V tomto prípade sa význam posunul preto, lebo prekladateľka zmenila podmet vo vedľajšej vete. Zároveň v preklade vnímame syntaktickú doslovnosť, a preto ponúkame takéto riešenia:

N1: *Myslím na teba vždy, keď nám to neklape.*

N2: *Myslím na teba vždy, keď je to zlé.*

Riešenie „keď mi je zle“ neodkazuje jednoznačne na vzťah medzi Joannou a Michaelom, môže odkazovať na osobné problémy postavy a divák sa teda nedozvie, že majú vo vzťahu problémy.

3.6 Celkové hodnotenie

Veľmi pozitívne hodnotíme snahu prekladateľky nepridržať sa krčovito originálu a anglického slovosledu, vďaka čomu je jazyk prirodzený. Hoci sa v preklade vyskytli významové posuny, mohlo k nim dôjsť v snahe dosiahnuť plynulosť replík v slovenskom znení. Nevýhodou takéhoto prístupu môže byť, že sa do dialógov neprenesú zaujímavé scenáristické riešenia.

Prekladateľka správne interpretovala AVD a dobre si poradila s cudzími prvami v origináli. Zachovala charakter postáv aj tým, že pri postavách používala rôzne stupne vulgarizmov. Najviac by sme chceli vyzdvihnúť tvorivosť pri preklade krátkych viet a replík obsahujúcich zložité konštrukcie.

Spomínané významové posuny divák nevníma. Je však otázne, ako divák vnímal použitie anglicizmu alebo či mu neprekážal expresívny jazyk v podobe silných vulgarizmov.

4 ANALÝZA ÚPRAVY DIALÓGOVEJ LISTINY

Prekladateľka dialógovú listinu súčasne aj upravovala, čo v praxi znamená, že cieľene už pri preklade vyberala také riešenia, aby dosiahla synchronizáciu s perami hercov, správnu dĺžku repliky a rytmus reči hercov v pôvodnom znení. Pomocou značiek zapísala potrebné informácie, pričom používala nasledovné skratky:

postavenie herca na začiatku každej repliky:	(MO), (VO)
priblíženie scény:	(interiér), (dolieha krik z TV), (cez scénu), (doliehajú hlasy na párty), (fade in), (nezrozum)
zvuky:	(smiech), (vzdych), (bozk), (pazvuky), (fajčí), (pije), (čuchá)
alternatívne riešenia:	Majkl rád vymýšľa. (alt. Majkl prifarbuje.)
zvýraznenie slova v replike:	Možno som toto nechcela.

Správne značenie sa dabingový prekladateľ a úpravca naučia hlavne praxou a skúmaním práce kolegov. Značky a skratky tu uvádzame preto, aby sme ukázali, ako text dialógovej listiny upravuje skúsená prekladateľka a úpravkyňa.

Na ilustráciu prikkladáme ukážku preloženej a upravenej dialógovej listiny v takej podobe, v akej nám ju Miroslava Brezovská poskytla a v akej ju odovzdala televízii. Vybrali sme časť dialógovej listiny, v ktorej sa nachádza viacero značiek:

Truman:	(VO) (pazvuk).. Neklamali ste s tým psom.
Sandra:	(MO) Och. (smiech).. (VO) Poďte so mnou. Nájdeme Freda.
Joanna:	(VO) Dobre.
Alex:	(VO) (vzdych).. Pes najlepšieho priateľa jej muža. (smiech)
Truman:	(VO) (cez scénu)(smiech)...To je tá, ktorú spomínal Kris?
Alex:	(VO) Neviem.

Mená postáv neuvádza veľkými písmenami, ale malými a píše za nimi dvojbodku. Skratky pre *v obraze* a *mimo obraz* uvádza veľkými písmenami v zátvorke a označuje nimi každú repliku.

5 ANALÝZA ZÁSAHOV DO PRELOŽENEJ A UPRAVENEJ DIALÓGOVEJ LISTINY

V diplomovej práci sme sa podrobnejšie venovali rozdielom medzi preloženou dialógovou listinou, ktorú nám poskytla prekladateľka a úpravkyňa, a výsledným slovenským znením, ktoré odvysielala RTVS. V práci analyzujeme zásahy, ktoré vykonali ostatní členovia tvorivého tímu a navrhujeme dôvody, prečo tieto zmeny nastali.

Pri analýze zásahov sme nemali k dispozícii dialógovú listinu so záznamami zásahov, preto vo väčšine prípadov nevieme s istotou povedať, kto zásah vykonal.

Zásady, teda rozdiely medzi dialógovou listinou a slovenským dabingom, sme rozdelili do nasledovných skupín:

1. pridanie slova alebo slov bez zmeny významu;
2. vynechanie slova alebo slov bez zmeny významu;
3. zmena slova alebo slov bez zmeny významu;
4. zmena slova alebo slov so zmenou obsahu a významu.

V prvých dvoch typoch ide o pridanie alebo vynechanie slova z preloženej dialógovej listiny so zámerom (pravdepodobne) predĺžiť alebo skrátiť repliku. Tretí druh zmien považujeme za najzaujímavejší, lebo v porovnaní s ostatnými druhmi zásahov ide o väčší zásah do práce prekladateľky a úpravkyne a môžeme na ňom vidieť, ako môže dramaturg alebo iný tvorca slovenského znenia dialógovú listinu preštylizovať.

5.1 Zmena slova alebo slov bez zmeny výrazu

Zásahy spojené s prekladom vulgarizmov považujeme za najväčší zásah v tejto skupine. Ako sme písali v komentári k prekladateľským riešeniam, preklad vulgarizmov v AVP je špecifický vzhľadom na skutočnosť, že okrem adekvátnosti a funkčnosti vulgarizmu v danom kontexte musí mať dramaturg na zreteli aj faktory ako vysielací čas, v ktorom bude film uvedený. Je preto veľmi pravdepodobné, že zásahy týkajúce sa hrubých slov a vulgarizmov vykonal dramaturg. Celkovo zmiernil takmer všetky vulgarizmy, ktoré patrili Joanne. Prekladateľka pri tejto postave použila trikrát výraz „doriti“ a dramaturg, resp. iný tvorca slovenského znenia, ho

v každom prípade nahradil výrazom „dočerta“. Na druhej strane, v nadabovanom diele ostali iné expresívne výrazy („nahovno“ a „chľast“). Jediná replika, v ktorej dramaturg ponechal výraz „doriti“, bola Michaelova. Zároveň zmiernil jedinou hrubú nadávku, ktorá sa v preklade dialógovej listiny nachádzala (D = dabing):

O: *Fucking fantastic!*

P: *Kurva, to sú veci.*

D: *Kriste, to sú veci.*

Hoci sa môže zdať, že dramaturg tým narušil prekladateľskú koncepciu prekladateľky, považujeme za pozitívne, že pri zasahovaní do prekladu nadávok postupoval systematicky. Prekladateľka zvolila takú stratégiu, aby v preklade dialógovej listiny zachovala charakter postáv. Pri hlavnej ženskej postave volila slabšie vulgarizmy („doriti“) ako pri mužskej postave („kurva“, „doriti“). Následne dramaturg, resp. iný tvorca slovenského znenia, zásahmi zmiernil intenzitu nadávok, ale zároveň zachoval prekladateľkinu pôvodnú koncepciu. Ženská postava opäť používala slabšie ekvivalenty („dočerta“) ako mužská postava („kriste“, „doriti“). Mohlo ísť o vedomú snahu o zachovanie stanovenej koncepcie prekladateľky alebo iba automatické nahradzovanie silného vulgarizmu slabším ekvivalentom bez toho, aby sa zamýšľal nad tým, kto danú nadávku vysloví.

Uvádžame aj niekoľko ďalších príkladov, v ktorých tvorcovia slovenského znenia repliky preštylizovali alebo v nich zmenili slovosled:

P: *Mrzí ma to.*

D: *Naozaj ma to mrzí.*

P: *Zaspím (alt. To môžem) vo vlaku.*

D: *Budem spať vo vlaku.*

P: *Aký bol deň?*

D: *Aký si mala deň?*

P: *Dlho ste vydatá?*

D: *Ste vydatá dlho?*

Ďalším príkladom zmeny slova v replike je nahradenie slova „hej“ synonymom „áno“. Opäť nejde o zásah, ktorý by sa dotýkal obsahu alebo významu vety. Ide o štylistickú zmenu hovorového slova na neutrálne.

„Hej“ sa zmenilo na „áno“ šesť ráz pravdepodobne preto, že sa tvorcom zdalo „áno“ vhodnejšie. Pre dabingových prekladateľov a úpravcov z toho vyplýva, že

dramaturgovia a režiséri zrejme preferujú výraz „áno“ pred „hej“ a mali by na to pri dabingovom preklade a dabingovej úprave myslieť.

Ak zásahy vykonal dramaturg, vyplýva z toho, že dramaturg sa svojimi zmenami nesnaží iba o zjednotenie prekladu, ale zasahuje do prekladu aj na vetnej rovine a hľadá na štylistické konštrukcie viet.

5.2 Celkové hodnotenie

Oceňujeme, že do prekladu dialógovej listiny sa zasahovalo koncepčne, hlavne čo sa týka vulgarizmov a dbalo sa na vysielací čas snímky. Pre zjemnenie nadávok nastal výrazový posun a zmenil sa zámer autorov snímky, ale dabingoví prekladatelia a úpravcovia musia počítať s tým, že do ich práce zasahujú okrem dramaturga aj iní ľudia a iné faktory. Zásahy sa netýkali iba lexikálnej roviny, ale aj roviny syntaktickej a za ich hlavnú príčinu považujeme snahu o lepšiu plynulosť replík.

ZÁVER

Cieľom práce bolo zhrnúť teoretické zásady dabingového prekladu a úpravy a na konkrétnej ukážke ilustrovať prekladateľské problémy, s akými sa môžeme pri preklade audiovizuálneho diela stretnúť. Okrem porovnávania originálneho znenia s preloženou a upravenou dialógovou listinou sme zároveň zisťovali, aké zásahy vykonal do dialógovej listiny ostatní tvorcovia slovenského znenia, ktorí preberajú štafetu po dabingovom prekladateľovi.

PRAMENE

Last Night. Gaumont.

Včera v noci. Vysielané na RTVS, Jednotka 4. júla 2015.

Last Night. [online]. [citované 2015-10-3]. Dostupné na: <http://www.springfieldspringfield.co.uk/movie_script.php?movie=last-night>.

Včera v noci. Preklad a dialógy: Miroslava Brezovská.

LITERATÚRA

BEDNÁROVÁ-KENÍŽOVÁ, Katarína: *Preklad textu filmových dialógov*. In: Popovič, Anton a kol.: *Originál/Preklad. Interpretačná terminológia*. Bratislava : Tatran, 1983.

- BENĚUŠKA, Martin: *Rozhovor s Martinom Beňuškom: O réžii a dramaturgii dabingu*. In: Audiovizuálny preklad – výzvy a perspektívy. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína filozofa, 2014.
- CHIARO, Delia: *Issues in Audiovisual Translation*. [online] In: The Routledge Companion to Translation Studies. Oxon : Routledge, 2009. [citované 2016-3-15]. Dostupné na: <<http://cw.routledge.com/textbooks/translationstudies/data/samples/9780415396417.pdf>>.
- KAUTSKÝ, Oldřich: *Dabing ano i ne*. Praha : Publikačný oddelení Českého filmového ústavu, 1970.
- KOZÁKOVÁ, Lucia: *Nástrahy audiovizuálneho prekladu v seriály Dr. House*. In: Prekladateľské listy 2: teória, kritika, prax prekladu. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013.
- MAKARIAN, Gregor: *Dabing. Teória, realizácia, zvukové majstrovstvo*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2005.
- Merriam-Webster's Learner's Dictionary*. [online]. [citované 2016-3-15]. Dostupné na: <<http://www.merriam-webster.com/dictionary/block>>.
- OSTRIHOŇOVÁ, Anna: *Preklad kultúrnych odkazov v audiovizuálnych dielach*. In: Audiovizuálny preklad – výzvy a perspektívy. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína filozofa, 2014.
- ŠPLHOVÁ, Zuzana: *Analýza originálnej a upravenej dialógovej listiny diela Včera v noci*. [Diplomová práca]. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2016.
- VILIKOVSKÝ, Ján. *Preklad ako tvorba*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984.
- WALLÓ, Olga: *Režie dabingu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- WALLÓ, Olga: *Herec v dabingu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

RESUMÉ

The paper summarizes the theoretical principles of translation and lipsynchronisation. We compared the original audiovisual work *Last Night* with the translated and adapted dialogue list in the Slovak language and emphasized the major challenges which the translator had to face, such as translation of short lines, difficult expressions or vulgarisms. The translated and adapted dialogue list with the Slovak dubbed version which had been broadcast on the television was also compared to see what types of changes the rest of the Slovak version creators made.

◆◆◆

Mgr. Zuzana Šplhová
zuzana@splhova.sk